

Ljerka Car-Matutinović

LJUPKOST ZABORAVLJENOG SVIJETA (ČAKAVSKI KANAT DRAGE GERVAISA)

U bibliografiji izdanja djela Viktora Cara Emina zabilježeno je dvadeset i osam bibliografskih jedinica. Riječ je uglavnom o pripovijestima, romanima, dramskim tekstovima i zapisima. Nema ni jedne naznake o prvoj Gervaisovoj zbirci „Čakavski stihovi“ koja 1929. godine izlazi u Crikvenici. Nije spomenuta ni druga zbirka koja je 1935. tiskana u Zagrebu s već poznatim predgovorom Vladimira Nazora: „Leut i armunika“. Isto tako u važnijoj literaturi o Viktoru Caru Eminu u kojoj se navodi sedamdesetak bibliografskih jedinica nema ni spomena o čuvenoj zbirci čakavskih stihova koji su nadživjeli svoga tvorca. Kako se ovdje radi o knjizi iz edicije Pet stoljeća hrvatske književnosti u izdanju nakladnog zavoda Matice hrvatske (Zagreb, 1981.) u kojoj su smještene za vječnost petorica hrvatskih književnika (LUJO VOJNOVIĆ, ANTE DUKIĆ, RIKARD KATALINIĆ JERETOV, NIKO ANDRIJAŠEVIĆ i VIKTOR CAR EMIN), a sve njih je priredio respektabilni književni kritičar Branimir Donat, nameće se pitanje zašto u tom kontekstu nema ni slovca o već spomenutim čakavskim zbirkama, a isto tako ne navodi se ni poznati Nazorov tekst „Leut i armunika“ (1934.) niti Goranovi kritički zapisi u kojima on govoreći o Gervaisovoj lirici ističe da je „u svakom smijuljku oćutio malu tugu, u svakom deminutivu „velu suzu“ (I. G. Kovačić: Eseji i ocjene, Zagreb 1964.). Je li ovdje riječ o animozitetu prema dijalektalnoj lirici koju je jedan dio hrvatske književne kritike stavio u pretinac „manje vrijednog, minornog stvaralaštva“, što se očitovalo i u stajalištu o takozvanoj dječjoj književnosti koju su neprestance gurali s književnog Olimpa na kojem se koči takozvana književnost za odrasle, tj. „ozbiljna“, u „podnožje“ smatrajući je manje vrijednom, iako među knjigama za djecu ima odličnih romana, pripovijesti i bajki koje opasno konkuriraju tzv. „ozbiljnim“, knjigama.

No, svidjelo se to kome ili ne, naš pjesnik Drago Gervais uvršten je još davne 1933. u antologiju „Hrvatska moderna lirika“ (Zagreb) koju su uredili Dragutin Tadijanović i Olinko Delorko, a I. Jelenović i H. Petris objavili su njegovih desetak pjesama u svojoj „Antologiji nove čakavske lirike“ (Zagreb, 1934.). Tako se čakavac Gervais našao uz bok Vladimira Nazora, Tina Ujevića, Mate Balote i Pere Ljubića.

„Govoreći o pjesniku treba govoriti o tome što on jest, a ne o tome što nije“, istaknuo je pjesnik i književni kritičar Marin Franičević u svojem eseju ISTARSKI KANTI DRAGE GERVAISA. Upravo tako. Treba poštovati ono što jest, što živi ne samo među stranicama knjiga koje malo tko ili nitko ne čita, ono što odolijeva neljubaznom vremenu koje nemilosrdno, sudbinski predaje zaboravu naša ovozemaljska bivstvovanja. Sjeća li se itko danas (osim malog broja književnih povjesničara koji pošteno, bez simpatija i antipatija knjiški „odrađuju“,

“kopajući vrtove” književnih stvaralaca) pjesnika Đure Arnolda koji je u svoje vrijeme bio obvezna lektira u školama, nazočan u svim čitankama, čije su stihove znali napamet i koji je povrh svega bio i akademik, a ta cehovska titula nije onima koji su znali i voljeli njegovu poeziju, ništa značila. A ne znači ni današnjim generacijama!

I naš pjesnik Drago Gervais bio je svojevremeno dopisni član JAZU, ali se zbog toga ne bismo vraćali njegovoj lirici. Možda bi nam bila važnija povijesna činjenica da je Viktor Car Emin predstavljao otpor talijanskoj iredenti, da se kao književnik i humanist osvjedočeno uključio u moralne bitke kako bi se hrvatska Istra priključila matici zemlji. Bio je on iskreno privržen svome rodnom kraju, svome Hrvatskom primorju, svojoj Opatiji. I zbog toga što mu je sudbina zavičaja ležala na srcu nije bio uskogrudan; osjetivši na svojim leđima opasnost od odnarođivanja, nije postao takozvani nacionalist zato što je htio postati dijelom svekolike hrvatske književnosti, niti mu je blizina primorskog zavičaja pomutila vidike i stremljenja sveukupnog hrvatskog bića. “Uočavamo”, kako je to napisao Donat u svome iscrpnom eseju, “pisca snažne moralne energije, otkrivamo pouzdanog svjedoka političkih zbivanja i narodnog života, prepoznajemo angažiranog publicista i pučkog tribuna. “A ja ću dodati, kad je riječ o njegovom “pjesničkom slučaju”, da je on nadasve i iznad svega autentičan pjesnik. Sam pjesnik je isticao da je nostalgija za rodnim zavičajem izvabila iz njega čakavske stihove: “Sumnjam da bih ikada napisao koji čakavski stih, da nije bilo emigracije”. A bilo mu je petnaest godina kad je morao napustiti svoju Opatiju (1919.).

Gervaisova lirika otkriva ljupkost jednoga zaboravljenog svijeta: vedre, podsmješljive i sjetno – tužne sličice primorsko – istarskog krajolika i ljudi. Ona otkriva prostore zaboravljene ljudske topline, izriče jednostavnost ljudskosti koja ne vapi za nedohvatnim, već traži oslonac u malim, samotnim ljudskim istinama. Prijateljstvo i ljubav, prolazne radosti života istine su bliske svim ljudima na svijetu. Ta općeljudska poruka Gervaisovih pjesama prerasta granice njegovog užeg zavičaja koji je autentični vratak pjesnikove inspiracije, a njegove su takozvane opće teme: male brige i male radosti zajedničke svim malim ljudima na svim meridijanima. Kao malo koji pjesnik Gervais je uspio osmisliti pravu atmosferu obogativši je duhovitom frazom koja oblikovana u minijaturene skladne cjeline zrači neponovljivom svježinom i neposrednošću:

«Kaneta,
jaketa,
garoful
ščapić
i koračić kot vrapčić...
Gotov je stari mladić.»

(“*Stari mladić*”)

Teško je reći zašto neki umjetnički tekstovi privuku pozornost raznih kritičara i oni ih uzvise dajući im atribut izuzetnosti, a na štetu nekih drugih, isto tako dobrih umjetničkih dostignuća. Hoćeš-nećeš, pjesničko djelo podvrgnuto je senzibilitetu ili pak nesenzibilitetu pojedinih kritičara i zato dolazi do tih anomalija, prešućivanja. Ne treba posebno isticati da takvom kritičarskom “gluhoćom” i književno – povijesno značenje tih kritičarskih sudova po-

staje upitno. No isto tako kada dođe do sretnog “spoja” kritičarskog i pjesničkog senzibiliteta, kad su pjesnik i kritičar na istim valnim dužinama, taj vrijednosni sud može ponijeti kao i pjesma sama. Tako je Vladimir Nazor u svome eseju “Leut i armunika” (1934.) posvetio izuzetnu pozornost pjesmi “Tanac”. Uspoređujući je sa 790 Menčetićevih trubadurskih pjesama, on oduševljeno niže pohvale: “Koliko je više istine u jednostavnoj pjesmici mladoga čakavca iz Liburnije ispod Učke ... I kako je prirodno ritmirana! Koliko je ta plebejska harmonika punija iskonskih glasova od elegantnog leuta fabriciranog i uzajmljenog na drugoj strani Jadrana! Njeni zvuci, popraćeni tonovima basa, izviru neposredno iz nutrina primorske zemlje, iz dubine čakavske duše!”

Nazor je doista osjetio prave vrednote te pjesme: istinitost, srdačnost i neposrednost te prirodni ritam iskonskog narodnog glasa. I Gervais, a potom i Nazor, fasciniran pjesmom, osjetili su tu metaforu ljubavi, autentični zanos jednostavne ljudske sreće, pravi nepatvoreni ritam života utisnut u ritam “tanca”:

“Armunika cvili, bas rompota.
 Tanac se širi,
 zibje i gibje,
 semo, pa tamo
 tancamo.
 V naručaj moj se j stisnula mala,
 tiho njoj šapćen,
 pa se smeje srdačno i srećno...
 Nanke ne znamo,
 da zaprteh oči tancamo.
 Armunika cvili, bas rompota.
 Srce mi j puno jubavi,
 umret bin tancajuć s malun tel,
 mala tancajuć s manun.
 Kad tanac fini s malun ću poč
 vanka, va lepu noć,
 pred kućun ćemo nijjun sedet,
 pa se strpet,
 dokle se mesec, stari mladić
 ne skrije za oblačić.”

(“Tanac”)

Nadahnuta nedorečenost na kraju pjesme posebna je poetska draž: ljupka i gotovo nestvarna ljubav, strpljiva i lijepa, puna mlade neizrečene čežnje te nedodirnutosti i ničim poremećene slatke slutnje. Ta pjesnička idila ljubavi neraskidivo je povezana sa senzibilitetom Gervaisova primorskog zavičaja, njegovim autentičnim bojama i glasovima, svježom i gibljivom poetskom frazom u neponovljivom ritmu anapesta i amfibraha, u nježnosti i blagosti deminutiva:

“Kad tanac fini s malun ću poč
vanka, va lepu noć,
pred kućun ćemo nijjun sedet,
pa se strpet,
dokle se mesec stari mladić,
ne skrije za oblačić.”

Pjesma “Tanac” jedna je od najdiskretnijih hrvatskih ljubavnih pjesama. U njoj je eros slatko pritajen, poetski osmišljeno prigušen, a opet sreća dvoje mladih vibrira u njoj u zvukovima harmonike i poput obećane ljepote i sladosti primiće se katarzi bola. Ljubav i bol su neraskidivi:

“Srce mi j puno jubavi,
umret bin tancajuć s malun tel,
mala tancajuć s manun.”

S tridesetak danas najpoznatijih pjesama Viktor Car Emin oteo je zaboravu autentičnost jednoga ljupkog, ali zaboravljenog svijeta. Skladni nadahnuti lirizam pjesama MOJA ZEMJA, SUNCE, TANAC upotpunjuje se originalnim poetskim sličicama iz života malih ljudi koje žive svojim osebujnim koloritom. U njima je pjesnik pokazao izuzetan smisao za karakteristične, duhovito poantirane detalje: STARI MLADIĆ, BOĆI, TRI KRALJA, NONIĆ, BRIŠKULA, TREŠETE, TRI NONICE, MORČIĆI, BARKE FAREN, NA KAFE, MARIJA LAVANDERKA.

“Za mići judi i radost mića” napisao je pjesnik i zato njegovi nonići i nonice, njegovi težaki i fakini, njegove Marije i Marjanke, Jele i Žvanke uzimaju taj svoj život onako kako im dolazi. Nema u njihovim bivstvovanjima velikih radosti, ali nema ni velikih tragedija. U spomenutim pjesmama smijeh nije glasan i neobuzdan –to je pritajeni smiješak koji će neočekivani ishod životnih situacija dočekati s podrugljivošću, a kadikad i s ironijom, pomalo sjetnom, bez buntovnosti. Jer usprkos svemu treba živjeti. I zato je njegova Marija Lavanderka, pomirena sa životom kojim živi, “vavek kantala,” jer “kako bi brižna drugačije živela?” kad je “vavek tekla od kući do kući/kot već čovek ki za druge se muči...”

Male brige i male radosti, ali je muka svakidašnja i žrtvovanje je neminovno. Možda je upravo zbog tih jednostavnih ljudskih istina ova poezija, tako bliska i tako ljudski topla, privukla čitatelje, pružajući im mogućnost za poneku malu radost i dobroćudan osmijeh. Zato nam je posve razumljivo što Vladimir Nazor već spomenute 1934. godine u svome eseju “Leut i armunika” bilježi neobičan “književni razgovor” sa svojom kućnom pomoćnicom Micom, Kiricom iz Triblja kraj Crikvenice: “... on zna naše none i noniće i naše ribare, i naše boćarije. Armunika!... Mora bit Kirac, kako san ja Kirica, makar on i govori opatijski. Mladić. A va Crikvenice on to piva i piše.” Tako Nazor ističe predanost i povjerenje kojim je Mica, Kirica iz Triblja, prihvatila Gervaisove stihove.

U književnost Gervais je ušao prozom. Prva pripovijest objavljena u Trstu 1894. godine (pod pseudonimom Emin) zove se “Na uzburkanom moru”, a proza “Pusto ognjište” (1900.) pripovijest je iz istarskog života. Poslije toga uslijedili su romani, novele, drame, komedije, zapisi, dnevnici, feljtoni. Mogli bismo reći da je bio plodan pisac. Pa ipak, osim komedija

“Karolina Riječka” i “Duhi” koje smo svojevremeno mogli gledati i na malim ekranima te poznate romansirane kronisterije “Danuncijada”, malo tko poznaje njegovo prozno stvaralaštvo.

Knjiga “Čakavski stihovi,” koja 1929. izlazi u Crikvenici, njegov je stvaralački, poetski predah. Nadahnute čakavske pjesme prirodnog i neusiljenog ritma, koje su među nama nazočne već dugi niz godina, prepoznatljive su po svojem istinski proživljenom i kreativno sretnom trenutku. Taj neponovljivi senzibilitet poetski je osmišljen u nadahnutim metaforama – slikama:

“A cesta je
lepa danas,
na mesečine
bela vlas.”

Živi u uvjerljivoj emociji prema primorsko – istarskom kraju, u ljupkosti i mekoći materinske čakavske riječi:

“Pod Učkun kućice
bele,
miće, kot suzice vele.
Beli zidići, črjeni krovici
na keh vrapčici kantaju.
Mići dolčici, još manje lešice
na keh ženice kopaju”

(*“Moja zemja”*)

Doista, kad se u predasima svakodnevice vratimo čakavskom «kantu» Drage Gervaisa, njegovim idiličnim pejzažima, toj LJUPKOSTI ZABORAVLJENOG SVIJETA, u njemu je naše djetinjstvo i naša mladost i naše zrelo doba: njišemo se u ritmu nepomučenih, vedrih stihova poput «divojčice» i mladića u zanosu prve ljubavi: “Nanke ne znamo da zaprteh oči tancamo.”

SAŽETAK

Čakavac Drago Gervais kod ponekih književnih kritičara i povjesničara gotovo se prešućuje, kao što je slučaj primjerice u knjizi Pet stoljeća hrvatske književnosti u izdanju MH 1981. godine. Drugi pak, kao što je slučaj s antologijom Hrvatska moderna lirika (Zagreb, 1933.) znali su prepoznati vrijednosti ovog čakavskog književnika, kao što su to godinu kasnije učinili u Antologiji nove čakavske lirike u kojoj su objavili deset njegovih pjesama. Tako se ovaj čakavac našao uz bok Vladimira Nazora, Tina Ujevića, Mate Balote i Pere Ljubičića. Potpunije je kritički prosudio Gervaisove vrijednosti pjesnik i književni kritičar Marin Franičević u svom eseju Istarski kanti Drage Gervaisa. Crikvenica se odužila ovom čakavskom književniku izdavanjem zbirke Čakavski stihovi (1929.). Odužujemo mu se svi mi jer su njegove čakavske kantate nešto najljepše što nam je podario, što nas oplemenjuje – u ljupkosti zaboravljenog svijeta vidimo svoje djetinjstvo i mladost, naše prve ljubavi i mladenačke ideale, drage nam pejsaže... Vinodolski zbornik ovim se još jednom prisjeća tog velikana naše čakavske riječi.

Ključne riječi

Drago Gervais, čakavska književnost, čakavski «kanat», prosudbe književnog stvaralaštva, nezaboravni stihovi.

Bilješka o autorici

Ljerka Car-Matutinović (Crikvenica), Zagreb, profesor hrvatskog i talijanskog jezika i književnosti, pjesnikinja, prozaistica, esejistica, pisac za djecu, prevodilac s talijanskog